

LOREDANA-MARIA ILIN-GROZOIU¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: valențe simbolice, vegetal, sărbători de vară, Oltenia.

Valențe simbolice ale vegetalului în obiceiurile și practicile magice de vară*

Rezumat

Studiul asupra vegetalului, cu multiplele lui valențe etnologice, se întemeiază pe cercetările noastre de teren, pe care le-am întreprins în ultimii ani în spațiul oltenesc.

Am acordat, încă de la început, o importanță deosebită rostului simbolului, accentuând ideea că, prin intermediul acestuia, se transmite o idee sau chiar o stare sufletească, iar contactul dintre comunitate și individ este mai lesne de stabilit sau restabilit.

În continuare am încercat să surprindem disponibilitățile multiple ale vegetalului într-o serie de rituri circumscrise sărbătorilor de vară, practici la care se recurge și în alte momente de vârf ale sărbătoreșului. Mentalul colectiv îi conferă vegetalului valențe sporite, elementul vegetal fiind chemat să protejeze habitatul de forțele malefice, deosebit de agresive în anumite momente ale ciclului calendaristic, să promoveze prosperarea individului în plan fizic și mental.

¹ Cercet. șt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: lorelayy2007@yahoo.com.

* Articolul face parte din tema de cercetare: *O cercetare dedicată rolului regnului vegetal în cultura populară din Oltenia* inclusă în proiectul de cercetare: *Cultură materială și imaterială, identitate culturală și proiecte patrimoniale. Abordări pluridisciplinare* al programului de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova: *Istoria Olteniei: surse, structuri sociale și elite* (2024-2027).

Keywords: symbolic meaning, vegetation, summer celebration, Oltenia.

The Symbolic Meanings of Vegetation in Summer Magical Customs and Practices

Summary

The study of plants and their various ethnological meanings has been built on our field research in Oltenia over the last few years.

From the beginning, we have emphasized the importance of symbols and how they convey ideas and states of mind, making it easier for the community and the individual to connect or reconnect.

In the following, we tried to explore the various uses of plants in a series of rites associated with summer celebrations, practices that are also utilized during other important moments of the celebration. The collective consciousness assigns a great value to plants, using them to protect the environment from evil forces, especially during certain times of the year, and to enhance the physical and mental prosperity of the individual.

Valențe simbolice ale vegetalului în obiceiurile și practicile magice de vară

În studiul de față, vom porni de la ideea potrivit căreia simbolul face legătura între om și Lume, îi dă posibilitatea individului, periodic, să își regăsească centralitatea și apartenența la Tot, și, totodată, purtând un sens, simbolul „este vectorul semantic de bază prin care simbolizantul figurează simbolizatul. Și îl figurează în mod adecvat, adică nu prin analogie, ci prin omologie, mai bine zis prin omologie diferențială”². Omul intră în contact cu Lumea, cunoscând realitatea, dar și cu Lumea cerească. Stâlpul, vegetalul, formele geometrice, sunt doar câteva simboluri care asigură sinteza concretului cu imaginarul, precum și cu abstractul și care dau Lumii o dimensiune supranaturală.

În literatura de specialitate, cercetătorii simbolurilor au abordat teme diverse, dintre care, cu titlu exemplificativ: comunicarea indirectă, generatoare de sens; rolul arhetipurilor în evoluția cunoașterii; rolul simbolicului; relația simbolicului cu modelul; interferențe între mit și sisteme simbolice; forme de construire a sensului simbolic; mutații suferite de semnificațiile anumitor simboluri³.

Ne propunem, în rândurile de mai jos, o analiză referitoare la simbol-purtător al memoriei colective, având în vedere faptul că, prin simbol și mit, omenirea și-a păstrat continuitatea spirituală. În acest sens, deși, nu intenționăm să cuprindem toată literatura generată de această problemă, ne vom axa doar pe câteva teorii care deslușesc, la nivel teoretic, cel mai bine, ceea ce vom încerca să demonstrăm prin acest studiu, cu aplicație pe obiceiurile și practicile magice de vară.

Interesantă este afirmația lui Gilbert Durand, care sublinia că imaginarul este situat între semnificant și semnificat. Astfel, imaginarul nu este doar o lume de simboluri și percepții, ci punctul de interferență între lume și Creator. „Simbolul este vectorul semantic de bază prin care simbolizantul figurează simbolizatul. Și îl figurează în mod adecvat, adică nu prin analogie, ci prin omologie, mai bine zis prin omologie diferențială”⁴. Derivă de aici

² Gilbert Durand, *Figuri mitice și chipuri ale operei*, București, Editura Nemira, 1998, p. 87.

³ Gerard de Champeaux, S. Sterex, *Introduction au monde des symboles*, Paris, 1966; Jean Baudrillard, *Le système des objets*, Paris, Gallimard, 1968; Henri Wald, *Realitate și limbaj*, București, Editura Academiei Române, 1968; Victor Turner, *The Ritual Process. Structure and Antistructure*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1969; Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, Editura Univers, 1977; Roger Berger, *Mutația semnelor*, București, Editura Meridiane, 1978; Claude Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*, București, Editura Politică, 1978; Maria Carpov, *Introducere în semiologia literaturii*, București, Editura Minerva, 1978; Umberto Eco, *Tratat de semiotică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982; Jean Burgos, *Pentru o poetică a imaginarului*, București, Editura Univers, 1988; Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filosofia culturii umane*, București, Editura Humanitas, 1994; Mircea Eliade, *Imagini și simboluri*, București, Editura Humanitas, 1994; Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I, București, Editura Artemis, 1994; Roger Caillois, *Omul și sacralul*, București, Editura Nemira, 1997.

⁴ Gilbert Durand, *Figuri mitice și chipuri ale operei*, ..., p. 87.

ideea că simbolurile dezvăluie modul în care oamenii dau un înțeles existenței și practicii lor, simbolurile fiind reactualizabile.

Simbolul este un concept general care are în vedere conexiunile, construcțiile și activitățile semnificative ale spiritului uman. „Omul trăiește într-un univers simbolic, nu într-unul numai natural. Limbajul, mitul și religia constituie părți ale acestui univers. (...). El trăiește atât de mult în formele limbajului, în operele de artă, în simboluri mitice sau religioase, încât nu poate nicicum să cunoască sau să întrezărească decât prin intercomunicarea acestor medii artificiale”⁵, în accepțiunea lui Ernst Cassirer.

Permanentă colaborare dintre membrii unei colectivități a determinat practicarea unor rituri și ritualuri benefice atât pentru individ, cât și pentru întreaga colectivitate. Cu ajutorul acestora, se transmite o idee sau chiar o stare sufletească, iar contactul dintre comunitate și individ este mai lesne de stabilit sau restabilit⁶.

Pentru omul religios, a cunoaște originea unui obiect sau a unui ritual înseamnă a domina realitatea⁷. Simbolul religios are sens arhetipal iar structurile mitice sunt simboluri care trimit la arhetipuri. Mircea Eliade insistă la rândul său asupra rolului simbolurilor: „Răspunde unei necesități și îndeplinește o funcție: dezvăluirea celor mai secrete modalități ale ființei”⁸. Mai mult, semnificația acestora are în vedere calitatea lor „de a reproduce un act primordial, de a repeta un model mitic”⁹. Istoricul religiilor pune simbolul în legătură cu hierofania (kratofanii), în sensul că „tot ce nu e direct consacrat printr-o hierofanie devine sacru prin participarea sa la un simbol”¹⁰. Astfel, simbolul realizează o legătură între sacru și profan. Gândirea simbolică este cosubstanțială ființei umane și precede limbajul și raționamentul discursiv¹¹. Istoria religioasă a umanității debutează cu experiența sacrului, cu hierofaniile care organizează lumea și îi conferă semnificații¹². Orice hierofanie este fundamental simbolică. Simbolul este esențialmente religios, deoarece reprezintă prin analogie o legătură spirituală, singura realizare posibilă a comuniunii divinului cu umanul.

Referitor la funcția simbolurilor, Mircea Eliade menționa: „Odată constituit, simbolul e investit cu o dublă funcție existențială și cognoscibilă. Pe de o parte, un simbol unifică sectoare diverse ale realului (...); pe de altă parte, simbolul este întotdeauna deschis, în sensul că e susceptibil de a dezvălui semnificații transcendente, care nu sunt date (nu sunt evidente) în experiență imediată”¹³.

⁵ Apud A. Boboc, *Limbaj și ontologie. Semiotica și filosofia modernă a limbajului*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997, p. 9.

⁶ Vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Concepte, credințe și tradiții privind nemurirea sufletului și cultul morților*, Craiova, Editura Universitaria, București, Editura Pro Universitaria, 2014.

⁷ Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, 1978, p. 15.

⁸ Idem, *Imagini și simboluri...*, p. 15.

⁹ Idem, *Mitul eternei reînțoarceri*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 12.

¹⁰ Idem, *Tratat de istorie a religiilor*, Prefață de Georges Dumézil, Traducere de Mariana Noica, București, Editura Humanitas, 1992, p. 399.

¹¹ Idem, *Imagini și simboluri...*, pp. 13-14.

¹² Idem, *Jurnal*, Humanitas, vol. 2, 1993, p. 190.

¹³ Idem, *Jurnal*, Humanitas, vol. 1, 1993, pp. 58-59.

Simbolul religios descoperă o structură a lumii, inaccesibilă experienței senzoriale. Simbolurile sunt plurivalente, nu sunt fundamentate pe o cunoaștere rațională, ci pe un mod al omului de a fi prezent în Lume. „Omul societății religioase performa fără încetare un limbaj mitologic, un set de imagini primordiale care stau la baza tuturor actelor de gândire și atitudine, o psyche originară (Jung) cu funcție socială, cosmică și abisală totodată”¹⁴. Simbolul asigură comuniunea dintre ritmurile vieții omului și cele cosmice. Prin simbolul religios se realizează deschiderea față de Cosmos.

Nelipsit din fondul de referință al marilor culturi și religii ale lumii, vegetalul, cu o simbolică departe de a putea fi repertoriată, concentrează, în cadrul fiecărui sistem particular, multiple disponibilități care îl fac să devină purtător al unor semnificații ce atribuie individualitate fiecărei culturi. Ramura verde, după cum se știe, este de nelipsit din recuzita obiceiurilor de vară, mentalul colectiv atribuindu-i valențe apotropaice, magice, oraculare, dar și fertilizatoare. Teiul, salcia, fagul, stejarul, mesteacănul sunt arbori sacri care stimulează „capacitatea de reînnoire, prin renunțarea la vechi, la ceea ce a îmbătrânit

Ramuri apotropaice; foto: Gabriel MOTICA

¹⁴ Vasile Avram, *Constelația magicului: o viziune românească asupra misterului existențial*, Sibiu, 1994, p. 149.

și intrarea sub stăpânirea noului, a tinereții. De asemenea, în acești arbori sălășluiesc spirite tutelare/sufletele strămoșilor mitici, care-și vor prelugi protecția și asupra spațiului cu care intră în contact, producându-se chiar o relație de identificare între spațiul atins și totem”¹⁵. Încărcătură magică dobândesc și plantele ce se constituie ca o componentă importantă în practicile rituale legate de sărbătorile de vară. În credințele populare din zona cercetată, printre plantele cu valențe magice se numără usturoiul și pelinul. Acestea ocupă, alături de alte plante din flora spontană sau cultivate un loc important în credințele, ceremonialele și practicile rituale legate de sărbătorile și obiceiurile din calendarul popular, precum și în ceremonialele și actele rituale legate de principalele momente din viața omului.

Arborele este considerat simbol al raporturilor ce se stabilesc între cer și pământ, semnificația sa prin urmare fiind cosmică. „Simbol al vieții în continuă evoluție, în ascensiune spre cer, arborele evocă întreg simbolismul, pe de altă parte, el slujește drept simbol pentru caracterul ciclic al evoluției cosmice: moarte și regenerare, înlesnește comuniunea între cele trei niveluri ale cosmosului: cel subteran, prin rădăcini ce răscolesc adâncurile; suprafața pământului, prin trunchi și crengile de jos; înaltul, prin ramurile dinspre vârf, atrase de lumina cerului”¹⁶, sublinia istoricul religiilor Mircea Eliade. Valoarea simbolică a acestuia este cea de axis mundi, având caracterul unui centru.

Pentru C. G. Jung copacul este o imagine arhetipală: „Simbol al eului în secțiune transversală prezentat în procesul de creștere ale cărui rădăcini reprezintă inconștientul, trunchiul-conștientul, iar apexul lupta pentru individualitate”¹⁷.

Elementele vegetale întâlnite în diferite sintagme vegetale sunt părți de lemn verde, „sinteză a valorii și a personalității vegetalului care nu s-a despărțit vreodată de dimensiunea lui sacră. Culegerea acestor fragmente de lemn impune omului un comportament ritualic care nu reprezintă doar expresia respectului arătat lemnului, ci și o atitudine care dovedește că omul are conștiința că a îndeplinit un act de sacrificiu, de răscumpărare față de vegetalul care îi înobilează existența și îi oferă multe deschideri pentru a-și exercita capacitățile sale creatoare”¹⁸.

Pomii cu frunze căzătoare de la care este tăiată (ruptă) ramura verde „simbolizează triumful vieții asupra morții, renașterea și, prin extensie, recosmicizarea. Tăierea ramurei, absența rădăcinii, are o puternică încărcătură simbolică(...). Valoarea simbolică dominantă credem că este cea de consacrare a înnoirii, dublată de funcția de asigurare a fertilității, ramura având rolul de stimulare a puterii creatoare a oamenilor, dar și a animalelor”¹⁹.

Teodorescu G. Dem în textul liric *Teiul și bradul* înfățișează dicuția dintre cei doi arbori prin care fiecare consideră că are rolul cel mai important în viața omului: „Două

¹⁵ Delia Suiogan, *Ramura verde – valori simbolice*, în „Memoria Ethnologica”, nr. 30 – 31/2009 (An IX), p. 80.

¹⁶ Mircea Eliade, *Imagini și simboluri...*, p. 93.

¹⁷ C. G. Jung, *În lumea arhetipurilor*, Editura Juranalul Literar, 1994, p. 72.

¹⁸ Sabina Ispas, *Ipostaze ale vegetalului în spiritualitatea românească*, în „Text și discurs religios”, nr. 3/2011, p. 285.

¹⁹ Delia Suiogan, *art. cit.*, p. 78.

lemn crude / Către râul Lotru / Se sfădesc în codru. / (...) / Bradul surpa teiul, / Cinstea micșorându-i / Și astfel zicându-i: / - Teiule, teiule, / Scurtule, grosule, / Și burdufosule, / Dă-te într-o parte, / Că tu nu ai cinste / Să-mi stai înaintea. / Nalta mea tulpină / Cine sunt mă spune / Și te poci supune”. În continuare, bradul evidențiază starea naturală a lemnului: „Că eu vara, iarna, / Stau în codru verde, / Frunza-mi nu se perde”. În cadrul discuției apare și funcția ritualică a lemnului: „Pe mine mă pune / Pe la nunți în frunte / Cu podoabe multe. / Domnii și-mpărații / Mă pun la paradă / Pe uliți mireadă”. Și teiul insistă la rându-i asupra funcției rituale și spirituale a sa: „ – Bradule, bradule, / Mândrule, naltule, / De surda îți lauzi / Neamul, rădăcina, / Frunza și tulpina; / Că eu totdeauna / Am să port în lume / Mai de cinste nume / (...) Icoane mă face / De mă ipsosește / Și mă zugrăvește, / Și pe mine scrie / Cu văpseli frumoase / „Isuse Cristoase” / La care se-nchină / Noroade și gloate, / Neamurile toate”²⁰.

În rândurile de mai jos vom aduce în discuție prezența elementului vegetal în obiceiurile și practicile de vară din Oltenia: Sânziene, Rusalii și „Probejenie”. Din categoria vegetalului cu valoare simbolică și funcție principală implicat în ritualurile de Rusalii fac parte: teiul, nucul, fagul, stejarul, mesteacănul, usturoiul, pelinul, busuiocul. Anchetele noastre de teren întreprinse în spațiul etnografic oltenesc au evidențiat simbolistica ramurii verzi și a plantelor în mentalitatea țaranului. Disponibilitățile exponentelor vegetale sunt promovate și în alte contexte ritualice îndeplinind o funcție de mediere între om și natură, între om și Cosmos.

Ca și în alte zile ale calendarului popular, la Sânziene, când în calendarul ortodox se sărbătorește Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, trebuie culese plantele pentru a fi bune de leac²¹: „De Sânziene ierburile, florile și toate buruienile nu mai cresc. Dimineța devreme femeile dezbrăcate culegeau plante de leac care se făceau buchete, se puneau la grinda casei. Din bătrâni se sune că: *Cine se îmbolnăvește în această zi, nu își mai găsește leacul*. Sunt bune în descântatul și afumatul celor cu friguri”²²; „La noi, în Vâlcea, de Sânziene, se descântă stupii cu miere: *Păpădie-die/Mierea ca să vie/ De la ce adie/Din flori de izvoare/Ceară de la flori/Ca ploaia din flori*”²³; „Sânzienele culese de pe câmp erau slujite de către preot și afumați bolnavii cu ele”²⁴, „De Sânziene, femeile culeg buruieni de leac: izmă, sânziene, sunătoare, romaniță, coada-șoricelului, aglice, pelin, dumbravnic, iarba fiarelor, poala Maicii Domnului. Sânzienele se puneau în grădini, mai ales la castraveți și în ieslea vitelor”²⁵; „La Sânziene, sărbătoare numită în Dolj *Stu-înainte-Stu-înapoi*, se culeg aglicele care sunt bune în bolile de ficat”²⁶; „De Sânziene se puneau flori de albăstrele în

²⁰ Teodorescu G. Dem, *Poezii populare române*, București, Editura Minerva, 1985, vol. II, pp. 19-20.

²¹ Vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Ceremonialul culegerii plantelor de leac. Privire specială asupra Olteniei*, în „Memoria Ethnologică”, an XIX, nr. 80-81/2021, pp. 42-53.

²² Inf. Anica Ana Bălțățeanu, 84 de ani, localitatea Secu, jud. Dolj, 2024.

²³ Inf. Eugenia Ban, 74 de ani, localitatea Ruda, jud. Vâlcea, 2021.

²⁴ Inf. Florina Diaconu, 74 de ani, localitatea Amărăștii de Jos, jud. Dolj, 2024.

²⁵ Inf. Gheorghita Cochintu, 59 de ani, localitatea Chilizii, jud. Olt, 2020.

²⁶ Inf. Maria Tipsie, 85 de ani, localitatea Secu, jud. Dolj, 2024.

vasele din care beau apă păsările din gospodărie pentru a fi ferite de boli”²⁷; „Femeile se încing cu cununi de cicoare ca să nu le doară șalele. Cei bolnavi beau apă prin cununi de cicoare”²⁸; „La noi, în Gorj, femeile fac baie cu iarbă mare și ramuri de corn ca să le crească părul mare și des”²⁹.

În această zi sunt promovate disponibilitățile ramurii verzi: „În dimineața zilei de Sânziene, fetele fac o coroniță din pelin care era descântată și păstrată tot anul. Copilul speriat era petrecut de trei ori prin ea”³⁰; „De Sânziene, femeile fac cununi de flori de sânziene pe care le aruncă pe casă. Dacă vreuna cădea, era semn că cineva din casă se îmbolnăvea sau murea în acel an. Se puneau și pe garduri, a doua zi dacă era vreuna ofilită, era semn rău”³¹; „Femeile culegeau în zorii zilei flori de drăgaică, făceau coronițe și se încingeau cu ele ca să nu le doară șalele tot anul”³².

Sărbătoarea Sânzienelor „include nu numai obiceiuri și scenarii magico-rituale cu privire la existența umană, dar și ritualuri menite să asigure fertilitatea și rodnicia ogoarelor, de unde și caracterul agrar al acesteia. În legătură cu acest ultim aspect, se înscrie obiceiul Drăgaica, un obicei autohton, de sorginte străveche, ce avea loc anual, la 24 iunie, și care s-a păstrat în satul nostru tradițional, până la mijlocul secolului al XIX-lea. Termenul desemnează, în primul rând, numele zeiței, și apoi ritualul desfășurat la sărbătoarea acesteia. Zeiță agrară, protectoare a lanurilor de grâu și a femeilor măritate, apare cu numele de Drăgaică în sudul țării, partea centrală și de sud a Moldovei, și cu numele de Sânziană în arealul oltenesc, vestul, centrul și nordul țării”³³.

Obiceiul Drăgaicei apare prima dată menționat la Dimitrie Cantemir, autorul identificând Drăgaica cu Ceres, zeița romană a recoltelor și grânelor³⁴. Informațiile mai vechi sau mai noi sunt unanime în a preciza implicarea fetelor aflate în prag marital în ceremonial. Iată o descriere a obiceiului de la sfârșitul secolului al XIX-lea: „În această zi, patru fete se împodobesc cu haine (două ca bărbați și două ca femeile). Umblă din casă în casă și joacă, după cântecul fluierului, în formă de cruce”³⁵. Potrivit unei relatări din Amărăștii de Jos, jud. Dolj: „Drăgaicele sunt fete îmbrăcate în costum de sărbătoare. Pe cap au coronițe din flori de sânziene, în mâini spice de grâu. În fruntea alaiului este Drăgaica, îmbrăcată în alb ca o mireasă”³⁶.

Vegetalul împodobește steagul drăgaicelor care nu lipsește din recuzita lor:

²⁷ Inf. Cecilia Bogdan, 77 de ani, localitatea Amărăștii de Jos, jud. Dolj, 2024.

²⁸ Inf. Elena Nițu, 68 de ani, localitatea Prundeni, jud. Vâlcea, 2020.

²⁹ Inf. Viorica Sârbu, 82 de ani, localitatea Lunca, jud. Gorj, 2020.

³⁰ Inf. Rodica Mocanu, 62 de ani, localitatea Risipiți, jud. Dolj, 2020.

³¹ Inf. Ecaterina Gae, 72 de ani, localitatea Secu, jud. Dolj, 2024.

³² Inf. Eugenia Ban, localitatea Ruda, jud. Vâlcea, 2021.

³³ Anca Ceașescu, *Sărbătoarea Sânzienelor în tradiția populară din Oltenia*, în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 31, 2017, p. 285.

³⁴ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura „Cartea Românească”, 1923, p. 170.

³⁵ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: din răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976, p. 117.

³⁶ Inf. Florina Diaconu, localitatea Amărăștii de Jos, jud. Dolj, 2024.

„Drăgaicele, ca și călușarii, au un steag împodobit cu basmale colorate, spice de grâu, flori de sânziene și usturoi”³⁷. Elementele vegetale implicate se adaugă altor specii vegetale consacrate de codul magico-religios ce manifestă disponibilități în sfera magiei.

Virtuțile apotropaice ale vegetalului sunt valorificate și de Rusalii³⁸, ramura verde folosită este cea tăiată din nuc și din tei, pelinul și busuiocul. Ramurile verzi sunt binecuvântate ca simbol al limbilor de foc care s-au pogorât peste ucenici în ziua Cincizecimii, preotul rostind: „Se binecuvântează ramurile acestea cu harul Preasfântului Duh și prin stropire cu această apă sfințită, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!”. Obiceiul binecuvântării ramurilor are ca fundament scripturistic evenimentul descris în cartea „Faptele Apostolilor”: „Și din cer, fără de veste, s-a făcut un vuiet, ca de suflare de vânt ce vine repede, și a umplut toată casa unde ședeau ei. Și li s-au arătat, împărțite, limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre ei. Și s-au umplut toți de Duhul Sfânt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi” (*Faptele Apostolilor* 2, 4). Aceste specii vegetale binecuvântate în Biserică vizează prosperarea în toate palierele existenței și așează demersurile umane sub protecția sacrului.

Potrivit credințelor populare din zona studiată de noi, pentru a nu fi „pociți” sau „luați din căluș”, în zilele Rusaliilor, supuse unor interdicții severe, sătenii se folosesc și de exponente ale regnului vegetal. Astfel, vegetalul, prezent și în alte sintagme rituale, manifestă virtuți apotropaice, protejând gospodăria de trăsnete și grindină, vizată fiind și asigurarea unei stări optime de sănătate a individului, integritatea fizică și spirituală a sa: „De Duminica Teilor femeile pun crengi și frunze de tei la stâlpul porților și al casei ca să fie apărați de rele”³⁹, ca bunăoară la Greci, jud. Olt și la Amărăștii de Jos, jud. Dolj: „În Duminica Tomii, femeile și fetele împodobesc toate intrările, porțile, ferestrele, ușile, hambarele, vasele cu lactate cu crengi de tei și nuc sfințite la Biserică”⁴⁰; „De Rusalii, foile de nuc și pelin luate de la biserică sunt bune de leac tot anul”⁴¹; „De Rusalii, copiii sunt culcați cu capul pe usturoi și pelin, să nu îi ia careva dintre Rusalii”⁴²; „Pelinul, usturoiul, sfințite la biserică se pun la brâu ca să nu fie pociți de Rusalii”⁴³; Ramuri verzi de tei, fag, jugastru se pun și în mâncarea animalelor pentru o lactație bună: „Să dea lapte mult și bun, dăm la animale să mănânce frunze de tei, mesteacăn, jugastru, fag”⁴⁴; „Salcia de la Florii și crengile de tei de la Rusalii se puneau în făina vacilor ca să nu se strice laptele”⁴⁵; „Pelinul

³⁷ Inf. Gheorghita Cochințu, localitatea Chiliz, jud. Olt, 2020.

³⁸ Vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Caracteristici comune ale praznicului creștin de Rusalii și ale tradiției călușarilor*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane <<C.S. Nicolăescu-Ploșor>>”, nr. XIII/2012, Craiova, pp. 146-153.

³⁹ Inf. Constanța Tulbea, 65 de ani, localitatea Greci, jud. Olt, 2021.

⁴⁰ Inf. Elena Pena, 77 de ani, localitatea Amărăștii de Jos, jud. Dolj, 2024.

⁴¹ Inf. Hermina Sârbu, 73 de ani, localitatea Izimșa, jud. Mehedinți, 2020.

⁴² Inf. Rodica Mocanu, localitatea Risipiți, jud. Dolj, 2020.

⁴³ Inf. Elena Toma, 87 de ani, localitatea Silea, jud. Vâlcea, 2020.

⁴⁴ Inf. Ecaterina Gae, localitatea Secu, jud. Dolj, 2024.

⁴⁵ Inf. Gabriela Florescu, localitatea Crasna, jud. Gorj, 2021.

cules la strodul Rusaliilor folosit pentru afumatul și descântatul bolnavului. Coarnele animalelor se leagă cu ramuri de răchită, act ce are în vedere transferarea vigoriei vegetalului, precum și apărarea de răutățile ființelor imaginare. Ramurile verzi de nuc și pelin sfințite se poartă la brâu de teama relelor produse oamenilor de duhurile rele numite Rusalii care sunt active în zilele ce le sunt dedicate în Calendarul popular. Se crede că funcție de protecție împotriva forțelor supraumane răufăcătoare are și usturoiul: „Odinioară, de Rusalii, când spălam, să nu ne pocească ielele, puneam pelin verde pe albie și la cingătoare”⁴⁶; „La animale, spiritele rele pot fi alungate cu un amestec din: grăsime (untură), usturoi și pelin verde cu care ungem coarnele și burta lor”⁴⁷; „Copiilor cu bube li se fac băi cu frunzele de nuc de la Rusalii”⁴⁸.

Ritual de Sânzien; foto: Felician SĂTEANU

Valențele ritual-magico-simbolice ale pelinului, usturoiului, busuiocului și frunzelor de nuc sunt remarcate în obiceiul Călușarilor care însumează practici străvechi. Sunt componente ale principalului însemn al cetei de călușari -steagul- ce dobândesc virtuți terapeutice și magice: „Acum nu se mai ridică steagul. Odinioară, jurământul era la baraj. Când se lega Călușul, nu se vorbea. Cu fața spre răsărit, toți care făceau parte din ceată se

⁴⁶ Inf. Maria Tipse, localitatea Secu, jud. Dolj, 2024.

⁴⁷ Inf. Eugenia Ban, localitatea Ruda, jud. Vâlcea, 2021.

⁴⁸ Inf. Anica Ana Bălățeanu, localitatea Secu, jud. Dolj, 2024.

jurau, în afara stegarului. Participanții aveau mâinile pe prăjină. Steagul se lega de vătaf cu pelin, usturoi (atâtea fire câți călușari sunt) și prosop țesut în război. Mutul sta în genunchi la coada prăjinii cu sabia pe umăr. Călușarii mergeau cu steagul pe orizontală, pe umeri. În frunte era vătaful, iar ultimul mutul. Toți călușarii ocoleau, de trei ori, pe muștește, steagul. Când treceau pe lângă steag se ștergeau pe la gură cu un prosop. Steagul era înmuiat în apă de trei ori și se ridica pe bâte în sus. Jurământul se făcea cu steagul sus, cu mâinile pe steag. Jocul călușarilor era la poartă, în curți sau în fiecare încăpere a casei. La final, gazda primea de la călușari pelin și usturoi pentru sporul casei și sănătate⁴⁹; „Călușarii, în vârful unei prăjini lungi din lemn de stejar sau tei leagă o batistă albă, usturoi, pelin și foi de nuc. Se ridică steagul în picioare, se rezimă de un salcâm și intră de trei ori, pe sub steag, toți călușarii”⁵⁰; „Vătaful pune la bețe usturoi și pelin ca să fie apărați de răutatea Rusaliilor”⁵¹.

Cercetarea Călușului și punerea sa în valoare a constituit o preocupare majoră pentru etnologi și folcloriști. În literatura de specialitate, abordarea fenomenului călușeresc a fost axată pe următoarele aspecte: originea Călușului, analizarea componentelor sale din perspectiva performerilor și a beneficiarilor, interpretarea elementelor rituale. Pe de altă parte, abordările moderne, pluridisciplinare, au avut în vedere păstrarea, transmiterea și receptarea Călușului în așezările în care acest fenomen era încă viu, dar și analiza mecanismelor mentalitare care au determinat, în ultimele două decenii, unele mutații funcționale.

Pelinul și usturoiul nu lipsesc din cadrul secvenței jocului pentru vindecarea celor luați din căluș. Din recuzita magică fac parte: oala nouă cu apă (oțet), găina neagră (pui) care se pune la capul bolnavului. La finalul acestei secvențe, vătaful spârgea oala, găina era sacrificată, semn că vindecarea a avut loc: „Bolnavul luat din căluș era pus pe o velință, călușarii puneau o oală nouă din pământ cu apă neîncepută, usturoi și pelin la capul lui și jucau hora în jurul lui și săreau peste el și îi lăsau usturoi și pelin”⁵². Alte informații pun de asemenea în evidență cadrul ritual și efectul terapeutic al obiceiului Călușului: „Când era luat de Rusalii, bolnavul era culcat în bătătură, lângă steag. Călușarii mâncau pelin și jucau numai peste bolnav și le da usturoi să mănânce”⁵³.

Valori sporite consacră vegetalului și Praznicul creștin de „Probejenie”, când în calendarul ortodox se sărbătorește Schimbarea la Față a Domnului (6 august): „În dimineața zilei de „Probejenie”, când frunza codrului începe să se pobrejenească, copii, fete și femei plecau la pădure, se închinau alunului și lui Dumnezeu, culegeau alune pe care le păstrau peste an ca leac contra frigurilor și albeaței”⁵⁴.

Vegetalul, semnalat și în alte practici de maximă concentrare rituală, este merit să

⁴⁹ Inf. Ioana Neață, 68 de ani, localitatea Frățila, jud. Dolj, 2021.

⁵⁰ Inf. Elena Nițu, localitatea Prundeni, jud. Vâlcea, 2020.

⁵¹ Inf. Cecilia Bogdan, localitatea Amărăștii de Jos, jud. Dolj, 2024.

⁵² Inf. Constanța Tulbea, localitatea Greci, jud. Olt, 2021.

⁵³ Inf. Ecaterina Gae, localitatea Secu, jud. Dolj, 2024.

⁵⁴ Inf. Elena Nițu, localitatea Prundeni, jud. Vâlcea, 2024.

confere protecție indivizilor, animalelor și casei. Implicarea într-o serie de practici rituale circumscrise sărbătorilor de vară confirmă valențele etnologice ale acestuia, de altfel prezent și în creația folclorică, unde deține un loc important. De remarcat este credința în virtuțile vegetalului și a celorlalte elemente prezente în acțiuni care au în vedere o stare bună de sănătate, protejarea și conservarea bunurilor gospodăriei, îndepărtarea forțelor deosebit de agresive în anumite momente ale ciclului calendaristic.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, Vasile**, *Constelația magicului: o viziune românească asupra misterului existențial*, Sibiu, 1994.
- Baudrillard, Jean**, *Le systeme des objects*, Paris, Gallimard, 1968.
- Berger, Roger**, *Mutația semnelor*, București, Editura Meridiane, 1978.
- Boboc, A.**, *Limbaș și ontologie. Semiotica și filosofia modernă a limbajului*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997.
- Burgos, Jean**, *Pentru o poetică a imaginarului*, București, Editura Univers, 1988.
- Caillois, Roger**, *Omul și sacrul*, București, Editura Nemira, 1997.
- Cantemir, Dimitrie**, *Descrierea Moldovei*, București, Editura „Cartea Românească”, 1923.
- Carpov, Maria**, *Introducere în semiologia literaturii*, București, Editura Minerva, 1978.
- Cassirer, Ernst**, *Eseu despre om. O introducere în filosofia culturii umane*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Ceașescu, Anca**, *Sărbătoarea Sânzienelor în tradiția populară din Oltenia*, în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 31, 2017, pp. 285-294.
- Champeaux, Gerard de Sterex S.**, *Introduction au monde des symboles*, Paris, 1966.
- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain**, *Dicționar de simboluri*, vol. I, București, Editura Artemis, 1994.

- Durand, Gilbert**, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, Editura Univers, 1977.
- Durand, Gilbert**, *Figuri mitice și chipuri ale operei*, București, Editura Nemira, 1998.
- Eco, Umberto**, *Tratat de semiotică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- Eliade, Mircea**, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, 1978.
- Eliade, Mircea**, *Tratat de istorie a religiilor*, Prefață de Georges Dumézil, traducere de Mariana Noica, București, Editura Humanitas, 1992.
- Eliade, Mircea**, *Jurnal*, vol. 1-2, Humanitas, 1993.
- Mircea, Eliade**, *Imagini și simboluri*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Eliade, Mircea**, *Mitul eternei reînțoarceri*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999.
- Fochi, Adrian**, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: din răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976.
- Ilin-Grozoiu, Loredana-Maria**, *Caracteristici comune ale praznicului creștin de Rusalii și ale tradiției călușarilor*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane <<C.S. Nicolăescu-Plopșor>>”, nr. XIII/2012, Craiova, pp. 146-153.
- Ilin-Grozoiu, Loredana-Maria**, *Concepte, credințe și tradiții privind nemurirea sufletului și cultul morților*, Craiova, Editura Universitaria, București, Editura Pro Universitaria, 2014.
- Ilin-Grozoiu, Loredana-Maria**, *Ceremonialul culegerii plantelor de leac. Privire specială asupra Olteniei*, în „Memoria Ethnologica”, an XIX, nr. 80-81/2021, pp. 42-53.
- Ispas, Sabina**, *Ipostaze ale vegetalului în spiritualitatea românească*, în „Text și discurs religios”, nr. 3/2011.
- Jung, C. G.**, *În lumea arhetipurilor*, Editura Jurnalul Literar, 1994.
- Lévi-Strauss, Claude**, *Antropologia structurală*, București, Editura Politică, 1978.
- Suiogan, Delia**, *Ramura verde – valori simbolice*, în „Memoria Ethnologica”, nr. 30 – 31/2009 (An IX), pp. 73-83.

Turner, Victor, *The Ritual Process. Structure and Antistructure*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1969.

Wald, Henri, *Realitate și limbaj*, București, Editura Academiei Române, 1968.

PERFORMERII ȘI LOCALITĂȚILE CERCETATE

Anica Ana Bălțățeanu, 84 de ani, localitatea Secu, jud. Dolj.

Eugenia Ban, 74 de ani, localitatea Ruda, jud. Vâlcea.

Florina Diaconu, 74 de ani, localitatea Amărăștii de Jos, jud. Dolj.

Gheorghita Cochintu, 59 de ani, localitatea Chilii, jud. Olt.

Maria Tipsie, 85 de ani, localitatea Secu, jud. Dolj.

Cecilia Bogdan, 77 de ani, localitatea Amărăștii de Jos, jud. Dolj.

Elena Nițu, 68 de ani, localitatea Prundeni, jud. Vâlcea.

Viorica Sârbu, 82 de ani, localitatea Lunca, jud. Gorj.

Rodica Mocanu, 62 de ani, localitatea Risipiți, jud. Dolj.

Ecaterina Gae, 72 de ani, localitatea Secu, jud. Dolj.

Constanța Tulbea, 65 de ani, localitatea Greci, jud. Olt.

Elena Pena, 77 de ani, localitatea Amărăștii de Jos, jud. Dolj.

Hermiona Sârbu, 73 de ani, localitatea Izimșa, jud. Mehedinți.

Elena Toma, 87 de ani, localitatea Silea, jud. Vâlcea.

Ioana Neață, 68 de ani, localitatea Frățila, jud. Dolj.